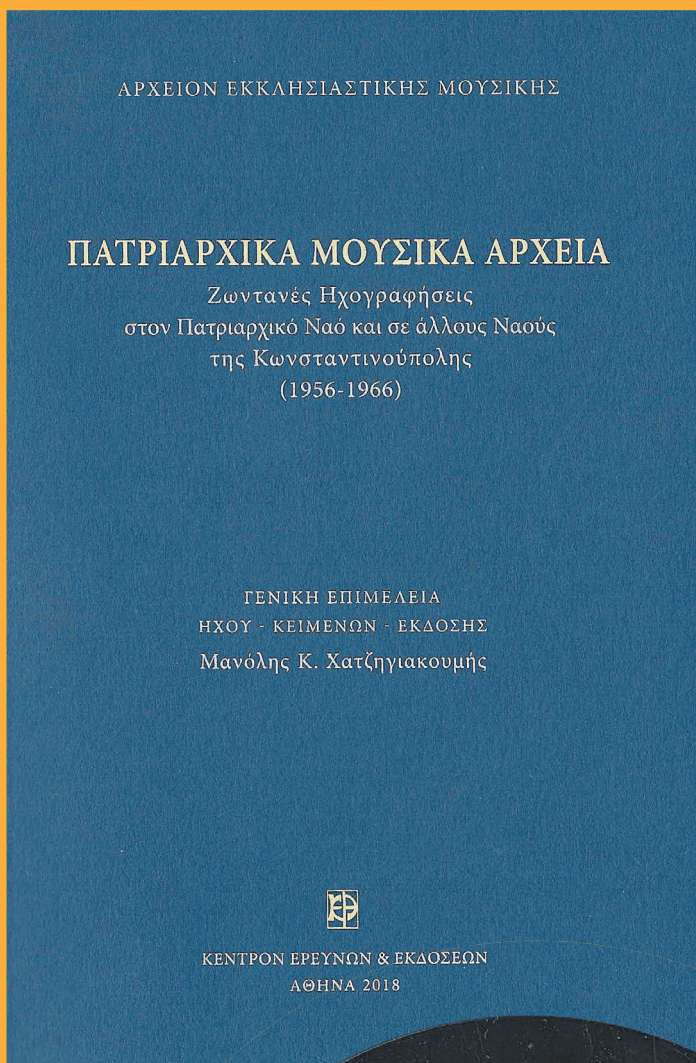

ΨΑΛΤΙΚΗ: ΠΕΡΙ ΥΦΟΥΣ

Εκδοση του Κέντρου
Ερευνών και Εκδόσεων,
σε επιμέλεια του Μανόλη
Χατζηγιακουμή

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΜΕΓΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΝ ΜΕΝ ΠΑΡΑ
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΙΡΡΑΧΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΚ ΜΑΛΥΤΩΝ
ΕΚΛΟΘΕΝ ΔΕ
ΥΠΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Γ. ΠΕΛΟΠΙΔΟΥ
ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΙΟΥ
ΔΙΑ ΦΙΛΟΤΙΜΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

Κήμοι δὲ διὰ τῶν φάσεων φιλοσοφῶν ἴδωι περὶ
Μουσικῆς· καὶ γὰρ Πρωτόθεος ὁ Σήμε, ἐκλαύτην
δύσαν ἔχον ἐπὶ φιλοσοφίᾳ, καταφανὲς ἔστιν ἐκ πολλῶν
ὁ παρῆγεν ἀνέμμενος Μουσικῆς· ὅθεν καὶ τὴν τῶ Παντός
ὄσαν διὰ Μουσικῆς ἀποφαίνεται ἀνεκμεινὴν ΠΛΑΥΣ. φ' εἰ, 632.

ΕΝ ΤΕΡΤΕΣΤΗ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΙΣ
(MICHELE WEIS)
1832.

Το εξώφυλλο θεωρητικού
του Μπτροπολίτη Χρυσάνθου
από την Μάδυτο

Ηχογράφηση στην Αθήνα, πιθανόν το
1926, με συνοδεία αρμόνιου (Εικονικό
Μουσείο Αρχείου Κουνάδη)

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΟΡΔΟΥΛΙΔΗ

Η ψαλτική χρησιμοποιεί παρτιτούρες. Αυτές οι μουσικές καταγραφές, που συνήθως στον ψαλτικό κόσμο ονομάζονται «μαθήματα», συστήνουν ένα εξαιρετικά μεγάλο corpus. Οι παρτιτούρες είναι γραμμένες με τη νέα μουσική γραφή που καθιερώθηκε τον 19ο αιώνα στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ένα μεγάλο μέρος της ψαλτικής κοινότητας σήμερα χρησιμοποιεί σύγχρονες παρτιτούρες, οι οποίες αποτελούν προεκτάσεις των κλασικών καταγραφών. Δηλαδή, μεταποιημένες εκδοχές των αποδεκτών μουσικών βιβλίων από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Ο ρόλος των προσωπικών «θέσεων» του κάθε ψάλτη και της κάθε ψάλτριας, δηλαδή των εκτελεστικών διαφοροποιήσεών τους από κάποιον άλλον ή κάποιαν άλλη στο ίδιο μουσικό κείμενο, αποκαλύπτει τη σπουδαία διάσταση της προφορικότητας στην ψαλτική τέχνη. Η προφορικότητα βρίσκεται στον πυρήνα της πορείας εξέλιξης του είδους. Στο επίκεντρο αυτής της συζήτησης βρίσκεται αυτό που συνήθως αποκαλείται στους κύκλους του ψαλτικού κόσμου «ύφος», το οποίο αποτελεί στοιχείο που αποκτάται ύστερα από χρόνια άσκησης δίπλα σε έναν «δάσκαλο» ή μία «δασκάλα», οι οποίοι μεταλαμπαδεύουν το ύφος τους στους μαθητές και στις μαθήτριές τους. Το ύφος είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πρακτική της επιτέλεσης και εμπλέκει:

- το χρώμα της φωνής
- την άρθρωση των λέξεων
- την προφορά
- τις αναπνοές
- την τοποθέτηση της φωνής
- τις ταχύτητες εκτέλεσης και τις διακυμάνσεις τους
- τις αποστάσεις μεταξύ των νωτών
- την κινησιολογία των εκτελεστών
- τους μορφασμούς
- το «στόλισμα» των μελωδιών
- τις δυναμικές
- τους επιτονισμούς
- την επιλογή των μουσικών καταγραφών
- τη θέση της τεχνολογίας (για παράδειγμα, τη χρήση των μικροφώνων) και πολλά άλλα.

Επί της ουσίας, όλα εκείνα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που αφορούν τον τρόπο ερμηνείας, απόδοσης και εκτέλεσης ενός καλλιτεχνικού δημιουργήματος και εν τέλει ταυτοποιούν μία ολόκληρη σχολή αλλά και μία μοναδική εκτέλεση.

Δάσκαλος και εγγραμματοσύνη

Ο όρος «δάσκαλος / δασκάλα» φαίνεται πως κατά τόπους και κατά καιρούς παίρνει ποικίλες έννοιες:

- ενός ωδείου
- μιας αναγνωρισμένης σχολής βυζαντινής μουσικής μιας μητρόπολης
- ενός άτυπου τμήματος μιας ενορίας ενός χωριού ή μιας πόλης
- εμπειρικός εκτελεστής ενός χωριού
- ιερέας με κλίση προς την ψαλτική κ.ά.

Οι ψάλτες και οι ψάλτριες, όπως και οι υπόλοιποι μουσικοί, μπορούν να διακριθούν με βάση τον βαθμό της μουσικής τους εγγραμματοσύνης: αυτοί και αυτές που έχουν θεωρητικές γνώσεις και μπορούν να γράψουν και να διαβάσουν μουσική, και αυτοί και αυτές που είναι εμπειρικοί εκτελεστές. Η κατηγορία των εμπειρικών είναι αδύνατο να εκτελέσει, ακόμη και κατά προσέγγιση, την καταγεγραμμένη αργή και σύνθετη μορφή οποιουδήποτε ύμνου, οπότε εδώ συναντάμε το φαινόμενο του αυτοσχεδιασμού. Αναλόγως του είδους της εμπειρίας που έχουν, οικοδομείται και μια ατμόσφαιρα άλλοτε κοντινή σε αυτήν του καταγεγραμμένου μουσικού κειμένου και άλλοτε μακρινή. Από την άλλη, στην κατηγορία των εγγράμματων, η πλειονότητα έχει φοιτήσει είτε σε ένα ωδείο είτε σε μια σχολή βυζαντινής μουσικής (και τα δύο είναι ιδρύματα αναγνωρισμένα από το κράτος με κατοχυρωμένα επαγγελματικά δικαιώματα). Στην κατηγορία αυτή συναντούμε ποικίλες υποκατηγορίες οι οποίες ανάγονται στη σχολή μαθητείας,

τον δάσκαλο δηλαδή στον οποίο φοίτησε ο καθένας και η καθεμία, ποια μαθήματα και ποιο ύφος διδάχτηκαν και το κατά πόσο το ίδρυμα και ο δάσκαλος ακολουθούν σκληρή ή ήπια πολιτική σχετικά με την αυστηρότητα και τον βαθμό δυσκολίας απόκτησης τίτλου σπουδών. Προφανώς, το φαινόμενο του αυτοσχεδιασμού είναι παρόν και σε αυτήν την κατηγορία, με διαφορετικούς όρους.

Η εξάρτηση της απόδοσης της παρτιτούρας ενός μουσικού έργου από το ύφος των εκτελεστών, δηλαδή από το πώς αυτοί και αυτές «εξέλιξαν» τη σχολή της οποίας υπήρξαν μαθητές και μαθήτριες, είναι ιδιαίτερα ισχυρή. Σε πολλές περιπτώσεις, εκτενής μέρη της παρτιτούρας καθίστανται δύσκολα αναγνωρίσιμα στην ερμηνεία ή πολλές φορές δεν εκτελούνται καθόλου, δίνοντας τη θέση τους σε σημειώσιμους αυτοσχεδιασμούς, πράγμα το οποίο συνιστά μια λαϊκή πτυχή της ψαλτικής. Το ύφος των δασκάλων εμπεριέχεται από μαθητή σε μαθητή και από μαθήτρια σε μαθήτρια και παραδίδεται στους επόμενους επεξεργασμένο, δίνοντας στα κλασικά κείμενα διαστάσεις «επανασύνθεσης» των βασικών μορμολιών. Με βάση αυτό, κατανοούμε την πολυμορφικότητα που εντοπίζεται στα κατά τόπους ύφη. Εδώ και τουλάχιστον έναν αιώνα έχει διαπιστωθεί η πρακτική της έκδοσης βιβλίων από διάφορους εκτελεστές τα οποία περιέχουν τις προσωπικές τους «θέσεις» πάνω στα κλασικά μουσικά κείμενα, δηλαδή όλες τις εκτελεστικές προσθήκες και τροποποιήσεις τους. Η πρακτική αυτή άνησε ακόμη περισσότερο από τα μέσα περίπου του 20ού αιώνα.

Δίκτυα της ψαλτικής στον 21ο αιώνα

Η επιλογή απλώς των μουσικών κειμένων είναι ικανή πολλές φορές ώστε να ενταχθεί ένας ψάλτης και μια ψάλτρια σε μια σχολή. Επί παραδείγματι, κάποιος ή κάποια που έχουν προμηθευτεί τις εκδόσεις των μουσικών κειμένων του Αθανασίου Καραμάνη, χωρίς να έχουν προηγουμένως μαθητεύσει κοντά του, συνήθως αναφέρουν πως «ψάλλουν Καραμανικά» ή απλώς «ψάλλουν Καραμάνη». Το φαινόμενο αυτό βασίζεται αποκλειστικά στη χρήση των συγκεκριμένων «μαθημάτων», με πιθανή συνεπικουρία κάποιας πχογράφησης. Εδώ γεννάται ένα ιδιαίτερος ενδιαφέρον ζήτημα που σχετίζεται με τη διάδοση της πληροφορίας στη σημερινή εποχή. Με άλλα λόγια, το Διαδίκτυο έχει χαράξει έναν νέο δρόμο σε αυτήν την ιδιότυπη μαθητεία εξ αποστάσεως, καθώς δίνεται η δυνατότητα σε κάποια ή κάποιον, που απέχει χρονικά και χωρικά από μια σχολή ύφους, να μαθητεύσει «κοντά» της, χρησιμοποιώντας το υλικό που βρίσκεται στο Διαδίκτυο. Έχουμε επί της ουσίας την παραγωγή νέων διευρυμένων δικτύων μαθητείας, όπου ο μαθητής και η μαθήτρια δεν χρειάζονται τη ζωντανή και ενεργό παρουσία του δασκάλου δίπλα τους, κάτι που στα παλιότερα δίκτυα ήταν και ωφέλιμο αλλά και υποχρεωτική. Επίσης, όσον αφορά τα ύφη των μοναστηριών, η χρήση των μαθημάτων ίσως να είναι σημαντικότερος παράγοντας για την ταυτότητα του ύφους από την ίδια την πρακτική εκτέλεσης, και

αυτό διότι τα μοναστήρια, τις περισσότερες φορές, αποτελούν τους κατεχόνις τόπους εκτέλεσης σύνθετων, περιτεχνών και (προπαντός) μεγάλων σε διάρκεια μαθημάτων, κάτι το οποίο διαφοροποιείται σοβαρά κατά τις λειτουργίες στο σύγχρονο άστυ, με τον καθημερινό «χρόνο» και το «κοινωνικό χρονοδιάγραμμα» της ημέρας.

Όσον αφορά την επιλογή των μαθημάτων που εκτελούνται κατά τη διάρκεια των ακολουθιών σε έναν ναό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι εξαρτάται και από την πολιτική που ακολουθεί η εκάστοτε μητρόπολη, αλλά και από τους ιερείς και κυρίως από τον εφημέριο του εκάστοτε ναού, και εξαρτάται από το χρονοδιάγραμμα των ακολουθιών. Για παράδειγμα, υπάρχουν εφημέριοι οι οποίοι προτιμούν σύντομες ακολουθίες, επιλογή που προφανώς επιδρά καταλυτικά στην επιλογή των μουσικών κειμένων που θα εκτελεστούν. Η πρακτική αυτή διακόπτει την αλυσίδα που συνδέει τη διδασκαλία με την πράξη, καθώς μία πρόβα ενός ύμνου στο μάθημα του ωδείου δεν θα μπορούσε ποτέ να οδηγηθεί στην υλοποίηση στον χώρο επιτέλεσης, και που εν τέλει καθιστά, λίγο - πολύ, τέτοιου είδους μαθήματα μουσειακά και συναυλιακά, δηλαδή εκτελεσμένα εκτός του καθαυτού «τόπου» τους.

Ο Νίκος Ορδουλίδης είναι μουσικολόγος, επιστημονικός συνεργάτης στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Εκτός άλλων έχει γράψει: «Η διοικητική καριέρα του Βασιλίου Τσιτσάνη» (Ιανός, 2014), «Η εποχή του ρεμπέτικου: το λαϊκό πιάνο» (Πριγκιπέσσα, 2018). Από τις εκδ. Bloomsbury Academic έχει κυκλοφορήσει το «Musical nationalism, despotism and scholarly interventions in Greek popular music» (2021)

⇒ ΠΑΤΡΑ - ΓΗΠΕΔΟ ΠΑΝΑΧΑΪΚΗΣ 15 ΙΟΥΝΙΟΥ ⇒ ΡΕΘΥΜΝΟ - ΦΡΟΥΡΙΟ ΦΟΡΤΕΤΖΑ 28 ΙΟΥΝΙΟΥ ⇒ ΗΡΑΚΛΕΙΟ - ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΟΠΟΛΙΣ 30 ΙΟΥΝΙΟΥ ⇒ ΙΩΑΝΝΙΝΑ - Ε.Η.Μ ΦΡΟΥΝΤΖΟΥ 4 ΙΟΥΛΙΟΥ

⇒ ΛΑΡΙΣΑ - ΚΗΠΟΘΕΑΤΡΟ ΑΚΑΖΑΡ 23 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ⇒ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ - ΘΕΑΤΡΟ ΓΗΣ 14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ⇒ ΑΘΗΝΑ - ΚΑΤΡΑΚΕΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΝΙΚΑΙΑΣ 17 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

MEGA TO ΒΗΜΑ TA NEA in

ΧΟΡΗΓΟΣ
ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΩΝ
SKY
express

ΠΡΟΠΩΛΗΣΗ
TICKET
SERVICES
galaxias live
PRODUCTIONS

ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΜΕ ΜΥΘΟΥΣ, ΠΑΡΑΝΑΙΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ